

Rogers Brubaker és

(A kaliforniai Egyetem Szociológia tanszékének tanára)

Jon Fox

(A bristoli Egyetem tanára)

Velejéig kritikus alkat

A Bányai Péter kolozsvári, Györgyfalvi úti lakása sokkolóan hat a beavatatlan látogatókra. Miközben a házigazda bevezeti a vendégeket az apró, zsúfolt és kényelmetlen kétszobás lakásba, amelyet élettársával, Saszet Ágnessel oszt meg, kedélyesen elhárítja az útból macskáit és kutyáját, aztán félresöpör egy halom újságot, egy rakás szanaszét heverő könyvet, kávéscsészéket, borospoharakat, pipakellékeket – csak ezután tudja leültetni látogatóit a kopott fotelokba. A falakat könyvespolcok borítják, a könyveken újságcikk-kivágások, hetilapok, kéziratok halmaza, egy elképesztő videokazetta-, valamint jazz cd- és kazettagyűjtemény; mindennek a tetején néhány hamutartó billeg, amelyek mintha éppen a padlóra készülnének borítani többnapos pipa- és cigarettahamu tartalmukat. Bari, az uszár minduntalan a figyelem középpontjába igyekszik furakodni, szerelmi ajánlatokkal halmozza el a mit sem sejtő vendég – lábát. Péter megdorgálja: kuckóba, kiált Barikára, aki a kuckó szót mintha a másik vendég lába gyanánt értelmezné. Meg aztán ott van Fanni, a macska. Öreg jószág, megérte már a 89-es forradalmat is; süket és vak, de csöppet sem ostoba: Bari rohamainak a babérjait Fanni aratja le: óvatosan, ám meghitten letelepszik valamelyik vendég ölébe, és rá sem bagózik a környező rendetlenségre.

A vendég helyet foglal, és Péter máris elárasztja végtelen esemény-beszámolóinak egyikével. Lényegbevágó, szellemes és szenvedélyes politikai kommentárjainak zuhatagát önti rá – de nemcsak beszél a politikáról. Péter átéli a híreket, mintha híreket lélegezne ki-be: előbb egy újságot nyom a vendég kezébe, el is olvastatja vele a megjelölt cikket, aztán a számítógéphez ugrik, hogy megmutassa a legutóbbi közvélemény-kutatások eredményeit, közben

pedig félszemmel a háta mögött levő tévékészüléket lesi, és a híradót kommentálja. És az amerikai látogató ezúttal mégsem a számára oly ismerős híruhataggal szembesül: Péter gondosan kielemezi az értesüléseket, és megfelelő összefüggésbe ágyazza a kibontakozó események sorozatát. Éles szemű, kíméletlen megfigyelő, gyűlöli a közhelyeket és eufemizmusokat, magyarul (és finoman fogalmazva), nevéen nevezi a dolgokat.

Ráadásul tehetséges szónok, szereti az extravagáns és paradox megfogalmazásokat: vigyázni kell vele, nem könnyű megemészteni a mondandóját. Ám a nyelvezet maga megér egy misét: elképesztő elevensége önmagában feledhetetlenné teszi az utat.

Ha azt íránk, hogy Péter „színesen” beszél, az körülbelül annyit tenne, mint „szellőnek” titulálni egy forgószelet. Társalgási stílusa – őszintén szólva – alig-alig is túrné meg a nyomdafestéket, de ha túrné is, a hideg, fekete betűk nem tudnák visszaadni beszédének hihetetlen intenzitását, ritmikusságát, a beszélő gesztikulálását, hanglejtését – Péter nemcsak mesél, Péter el is játssza mondanivalóját. Amit hallunk, az politikai beszámoló, de egyben előadó-művészet is. Az ember jót szórakozik, de tanul is közben, tájékozódik az események között – és kijózanodva, tiszta fejjel hagyja el a lakást.

A szórakoztató, vonzó előadóművész megfontolt analitikus elmével ruházott fel – az elméleti fizikus vizsgálódó elméje ez, és ne feledjük, hogy Péter valaha fizikus volt. Ma megkeseredetten és elmélyülten figyeli a román politikai színteret. Velejéig kritikus alkat – bármilyen ellentmondásnak látszik is: szenvedélyesen tartja távol magát a pártos hozzáállástól. Makacs szellemi függetlensége, józan, tiszta elemző alkata és velős megjegyzései pótolhatatlan szellemi táplálékot jelentenek azok számára, akik a posztkommunista korszak szellemi kalandjaira kíváncsiak.

Péter egyedülálló, kiemelkedő személyiség: kedélyes, beszédes, szentségtörő, csípős, szardonikus, dől belőle az anekdota és a kritika, de mindenkor szenvedélyes és őszinte: fellelhető benne a drámai ihlet, a mester mélységes vágya, hogy megértsék, és a fizikus elemző pontossága. Ha összegyűjtött írásainak bár egy része átad valamennyit az olvasónak ragyogó előadómódjának bölcsességéből, meggyőző erejéből és üdeségéből, szükséges, régen várt könyvet tarthat a kezében.

2004. november

Fordította: Saszet Ágnes